

Ett svart bröllop på begravningsplatsen i Opatów 1892

Så öppnades till slut Polin - muséet över de polska judarnas historia - efter många års planering, förseningar och med fem olika direktörer under de senaste tio åren. Med sin futuristiska arkitektur och läge i stadsdelen Muranów i Warszawa, alldeles framför monumentet över kämparna i gettoupproret 1943, lär det bli en turistmagnet av rang. Den fasta utställningen är minst sagt okonventionellt utformad och har redan fått många lovord.

Chef för utställningsprogrammet är professor Barbara Kirshenblatt-Gimblett, som också är känd för fotoboken "Image before My Eyes - A Photographic History of Jewish Life in Poland, 1864-1939". En lång titel men också med ett omfattande innehåll, som ger en god bild av det judiska livet i Polen före Förintelsen.

Professorns egen far, Mayer Kirshenblatt, utvandrade som 18-åring från polska Opatów till Kanada 1934. Många år senare, vid 73 års ålder, började han i bilder beskriva sina minnen från den shtetl han växt upp i. Under mer än 40 år hade hans dotter intervjuat honom och skrivit ner hans skildring av livet där före kriget. Allt detta finns nu samlat i en 400-sidig bok: "They Called me Mayer July - Painted Memories of a Jewish Childhood in Poland Before the Holocaust" utgiven av University of California Press. Där möter läsaren i bild och text en fascinerande beskrivning av livet i Mayers shtetl *Apt*, i en lite naivistisk och mycket detaljrik form. Det är svårt att se sig mått på hans bilder. Där kan man också lära sig hur man selar en häst, gjuter en *dreydl* av bly, tillverkar en *shoyer* av pilbark eller en visselpipa av tunn bleckplåt. Mayer Kirshenblatt berättar att alla stadens 6000 judiska invånare hade öknamn. Hans eget var Mayer *Tamez* efter det hebreiska namnet på månaden juli, då man var varm, upphetsad och lite galen.

En bild, som man kunnat se på Internet är hans illustration till *a shvartse khasene*, ett svart bröllop.

Ett svart bröllop i Opatów

Mayer Kirshenblatt

Jag har mött företeelsen tidigare såväl i filmen "Fishke der krumer" som i texter om ashkenazisk folklör och tradition. Det finns ett foto från just ett sådant bröllop på begravningsplatsen på Oljeberget i Jerusalem 1903.

En uppgift finns, att det så sent som 1916 anordnades ett svart bröllop i Lublin, då kolera grasserade i staden.

Här är Majers egen bildkommentar:

"Det härjade en koleraepidemi i staden 1892. Varje dag dog några och det var en katastrof för en samfällighet om 6000 själar. Ledande personer i staden uppsökte den helige rebben och bönföll honom att läsa några böner till Den Allsmäktige. Kanske skulle epidemin avta. Rebben svarade tankfullt: "Låt oss försöka med ett bröllop på begravningsplatsen. Kanske ska våra kära bortgångna utverka hjälp hos Den Helige".

Det ansågs vara en stor *mitsve* att hjälpa de fattiga till giftermål. Allt som behövdes var en brud och en brudgum.

Äktenskapsmäklaren hade fullt upp att göra. I staden fanns en ungkarl, som underhölls av församlingen. Hans arbete var att hålla rent i det kommunala badet. Varje vecka tömde han ut vattnet och fyllde på med nytt. Han skötte också elden i *mikven* så att vattnet alltid skulle vara varmt. Den unge mannen bodde i *hegdesh*, ett rum där Begravningssällskapet förvarade instrumenten för att rena de döda. När han tillfrågades accepterade han med glädje.

Nu behövdes en brud. Det fanns en föräldralös ung kvinna i staden. På jiddisch räcker det att ha förlorat en förälder för att räknas som föräldralös. Denna kvinna hade mist båda och var då vad man kallade *a kalekhdike yesoyme*, en "rund" föräldralös, eftersom hon inte hade några släktingar. I utbyte mot mat, en sovplats uppe på ugnen och några avlagda kläder skötte hon utan lön hushållet åt en välbärgad familj. Också hon svarade glatt ja på förfrågan om giftermål.

Ett anslag sattes upp i synagogan, bönehuset och i de judiska skolorna om att *a shvartse khasene* skulle äga rum på begravningsplatsen vid en bestämd tidpunkt. Alla måste delta. På den utsatta dagen strömmade folk från hela staden och intilliggande byar till begravningsplatsen. De samlades nära *oyel*, där en helig rabbin vilade, och dödgrävaren förde fram en bröllopsbaldakin. Bruden skänktes en bröllopsklänning. Rabbinen ledde ceremonin och många människor fällde tårar vid denna högtidliga tilldragelse. Församlingen skänkte mat och gåvor. Ett bord ställdes upp med en liten kagge vodka, glas och stora bitar fårstek. Alla önskade varandra ett långt liv. När de församlade redan var lite lätt berusade ställde sig *badkhn*, ceremonimästaren, Yankl Krakowski upp på en pall och förkunnade att det var dags för bröllopsgåvorna. Eftersom det unga paret inte hade något hem, uppmanades alla att ge penninggåvor. Alla grävde i sina fickor och snart var järnkrukan full av pengar. När den blev för tung för Yankl att hålla satte han ner den på bordet. Han underhöll sällskapet med skämt och sång. Orkestern spelade upp en glad låt och alla dansade, både män, kvinnor och barn.

Vigsselförrättaren, Reb Tsvi Hirsh, trädde in i den stora cirkeln av dansande. Liten till växten, med uppsträckt huvud och ögonen riktade mot skyn och med flaxande skägg och tinninglockor började Reb Tsvi Hirsh att dansa. Han bjöd in de nygifta att förena sig med honom i den obligatoriska *mitsve-dansen*. Festligheterna fortsatte långt in på natten. Och mycket riktigt, koleraepidemin klingade av efter några få dagar."